

Юлія Анатоліївна Шпаляренко,
кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри педагогічних технологій початкової освіти
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

У статті розглянуто основні поняття громадянської освіти та громадянського виховання, доведено необхідність формування громадянської компетенції майбутніх учителів початкової школи під час навчання у педагогічному закладі освіти. Визначено поняття «громадянська освіта», «компетентність», «громадянська компетентність», описано структуру громадянської компетентності, розкрито її сутність, визначено показники, які характеризують громадянську компетентність особистості. Запропоновано шляхи формування досліджуваного феномена на заняттях з «Основ педагогічної майстерності», описано завдання та вправи, за допомогою яких можна сформувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи, доведено їх результативність, описано перспективні напрями роботи в межах дослідження.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська компетентність, майбутні вчителі початкової школи.

Сьогодення вимагає від кожної людини бути справжнім громадянином своєї держави, здатним швидко і всебічно аналізувати зовнішні зміни, адекватно реагувати на них, поважати закони країни, права інших людей, бути патріотом, шанувати національну історію, культуру, мову, традиції, відповідально ставитись до прав і обов'язків, прагнути до демократії, мати активну громадянську позицію. Особливо гостро це відчувається у світлі подій, що відбуваються в нашій країні. Увага суспільства звертається на важливість формування у підростаючого покоління національної гідності, збереження національних традицій і цінностей. Зокрема, в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. зазначено необхідність виховання молодого покоління, яке здатне до збереження і примноження соціальних і духовних цінностей національної культури, орієнтації освіти, власне, на особистість учня та сприйняття ним загальнолюдських цінностей, розвиток особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації. Отже, завданням освіти на сучасному етапі є не стільки озброєння школярів знаннями і практичними навичками, скільки розкриття їхнього особистісного ресурсу, формування загальної культури, підвищення рівня їхньої громадянської освіти, формування громадянської компетентності.

Суттєву роль у формуванні основ громадянської освіти особистості відіграє початкова школа, оскільки тут виховуються особистісні цінності, діти вперше дізнаються про свої права та обов'язки, формуються якості та властивості особистості, що спрямовують і координують її подальший розвиток як активного громадянина своєї країни, здатного до вільного та свідомого вибору, зі сформованим прагненням до справедливості, чесності, відповідальності. Саме

початкова ланка освіти покликана створити умови для формування людини-громадянина, яка зможе розкрити свій творчий потенціал, задовольнити особистісні та суспільні інтереси в демократичному суспільстві, навчитися цінувати і розуміти його, бути невідомою частиною цього суспільства. З огляду на це, майбутні вчителі початкової ланки освіти повинні мати ґрунтовні знання з громадянської освіти, бути компетентними у питаннях демократії, мати сформовано громадянську компетентність.

Метою статті є розкриття шляхів формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи в освітньому процесі ЗВО.

Важливим аспектом у межах дослідження є громадянська освіта особистості, що має на меті підготовку молоді до активної участі у житті демократичного суспільства і розвитку демократичної культури. Результатом громадянської освіти є творчі, вільні та незалежні, критично мислячі громадяни, які знають свої права і обов'язки, вміють працювати в колективі, вести діалог та перемови (Дух, 2007).

Завданням громадянської освіти є формування громадянської свідомості студентів, яка допоможе орієнтуватись у складних процесах суспільного життя, виборі життєвих цінностей, позицій, допоможе їм адаптуватися до швидкого розвитку сучасного інформаційного суспільства, виховає громадян (Бурау, 2013: 208).

У довідкових джерелах громадянське виховання розглядають як виховання, що формує у людини моральні ідеали суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на користь суспільства (Гончаренко, 1997: 75).

Демократична громадянська освіта є важливим складником становлення громадянського суспільства в Україні, забезпечує формування

громадянської компетентності особистості.

Аналіз наукової літератури показав, що учені приділяли увагу дослідженню окремих аспектів визначеного феномена. Так, учені (Ю. Азаров, О. Беляєв, І. Корольов, Е. Козлов, Б. Лихачов, А. Маркова, Є. Мединський, О. Овчарук, О. Пометун, В. Столін, В. Сухомлинський) розглядали зміст і умови формування громадянської компетентності особистості.

Увагу до виховання громадянина, формування громадянської зрілості проявляли зарубіжні дослідники А. Адлер, К. Вейнберг, Р. Вудс, К. Джанг, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, Х. Мюнклер, Ч. Паттерсон.

Л. Архангельський, І. Бех, А. Богуш, Л. Буєва, В. Горбатенко, Р. Гурув, П. Ігнатенко, С. Іконнікова, Б. Кобзарь, О. Киричук, С. Ковальов, М. Коган, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Лісовський, В. Поплужний, О. Сухомлинська, М. Триняк, І. Фролов досліджували філософські та соціальні складники громадянськості, розглядали роль виховання у цьому напрямку. Психологічні аспекти формування громадянськості особистості стали предметом досліджень К. Абульхановою-Славської, Л. Божович, М. Боришевського, М. Болдиревого, Л. Бурлачука, В. Васютинського, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, І. Кона, О. Красовської, О. Леонтєва, Б. Ломового, В. Мерліна, С. Рубінштейна, Т. Титаренка та ін.

Наукові праці В. Андрущенко, Є. Бондаревської, О. Вишневського, Л. Вовк, Ф. Гоголюка, В. Журавльова, Н. Кузьміної, Ю. Кулютіна, Л. Кондрашової, В. Оржехівського, Л. Печуркіної-Шумейко, В. Постового, М. Рагозіна, Ю. Руденка, В. Сластьоніна, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, В. Сухомлинського, І. Тисячник, Р. Хмелюк присвячені професійному становленню майбутнього вчителя в аспекті громадянського виховання.

Проте проблемі формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи в освітньому процесі ЗВО не приділена належна увага.

Розглянемо сутність поняття «компетентність». Учені зазначений феномен визначають як комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок; як інтегративну характеристику особистості, що містить у собі готовність до цілезабезпечення, дії, оцінки, рефлексії. Зазначено, що компетентність особистості проявляється в самостійній діяльності, є ширшим за поняття «знання, уміння, навички», охоплює не тільки когнітивну й операційно-технологічну сфери, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову (Михайліченко, 2007).

У нормативних документах *компетентність* людини описують як спеціальний структурований (організований) набір *знань, умінь, навичок і ставлень*, що дають змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і

ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності (Компетентнісний, 2004: 23).

Громадянська компетентність є однією із ключових компетентностей особистості. Ключова компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень розвитку в особистості суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій. Орієнтуючись на визначення поняття «ключові компетентності», громадянську компетентність розуміємо як сукупність освітніх елементів (знання, уміння, навички), переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, як обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною та державою (Овчарук, 2003); як здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства (Забезпечення, 2006: 5).

В концепції Нової української школи соціальну та громадянську компетентності визначають як усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі, уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Також до змісту цього поняття включають повагу до закону, дотримання прав людини і підтримку соціокультурного різноманіття (Концепція, 2016:12).

До складників громадянської компетентності людини відносять:

1. *громадянські знання*, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі та української, зокрема;
2. *громадянські вміння та досвід* участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування знань;
3. *громадянські чесноти* – норми, настанови, цінності й якості, притаманні громадянину демократичного суспільства (Підсумковий, 2006: 4).

На нашу думку, особистість, яка має сформовану громадянську компетентність має усвідомлювати людські цінності, визначати людину як вищу соціальну цінність, поважати права та свободи інших, поважати закон; відповідально ставитися до власних прав і обов'язків, прагнути до суспільної справедливості, чесності, рівноправності; відповідати за власні вчинки і поведінку, визнавати та сприймати багатоманітність оточуючого світу, відмінність та рівність усіх людей, поважати встановлені правила спілкування і поведінки, прагнути ненасильницького розв'язання конфліктів,

мати активну та відповідальну громадянську позицію, розуміти свій громадянський обов'язок, бути здатним до плюралізму, міжкультурного взаєморозуміння і толерантності, усвідомлювати глобальну взаємозалежність, бути патріотом, шанувати національну історію, культуру, мову, традиції тощо.

В освітньому процесі ЗВО можна і необхідно формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи. Проаналізувавши навчальний план, дійшли висновку про необхідність

включення завдань та вправ з громадянської освіти у дисципліну «Основи педагогічної майстерності», яка викладається на 2 році навчання на факультеті початкового навчання. Таким чином, експериментальною групою стали студенти другого року навчання 2 групи, студенти 1 групи контрольна. Експериментальне дослідження було розпочато із самоаналізу студентів щодо сформованості власної громадянської компетентності. Результати подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні самооцінювання сформованості громадянської компетентності на констатувальному етапі експерименту (у %)

Студенти	Достатній рівень		Базовий рівень		Низький рівень	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	28	19,1	61	42,1	57	38,8
КГ	32	21,1	68	44,6	52	34,3

Як видно з таблиці 1, більшість студентів оцінили рівень власної громадянської компетентності як базовий – 42,1% (ЕГ) і 44,6% (КГ). Найменші результати було виявлено на достатньому рівні – 19,1% студентів ЕГ і 21,1% КГ. На низькому рівні зафіксовано 38,8% респондентів ЕГ та 34,3% КГ.

На підставі одержаних результатів констатувального етапу експерименту дійшли висновку про необхідність цілеспрямованої роботи з формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Розкриємо змістовий аспект формування громадянської компетентності студентів. За основу було взято доробки Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (Навчання демократії, 2016). Опишемо деякі вправи.

Вправа: Індивідуальний герб.

Мета: сприяти підвищенню самооцінки, визнанню та підтримці власних позитивних рис особистості студентів.

Матеріал: плакат з гербом для кожної групи, кольорові ручки або олівці, малюнки з журналів тощо.

Хід вправи: студентів було розподілено на групи по 5 осіб. На початку запропонували індивідуально відповісти на запитання: Як ви сприймаєте себе? Чого ви потребуєте? Що ви можете робити? Про що ви шкодуєте, коли думаєте про власне життя? Після цього відповіді необхідно було намалювати або зобразити за допомогою вирізів з журналів, газет, кольорового паперу тощо. Потім проводилась робота в групах, під час якої необхідно було пояснити іншим учасникам групи власні символи, після чого наклеїти всі частини на груповий герб, знайти спільний символ для групи, розробити девіз для своїх ідей та назву групи. По завершенні роботи студенти презентували отримані герби великій аудиторії.

Вправа: Букет квітів.

Мета: підтримка згуртованості у групі та підвищення самооцінки студентів.

Матеріал: папір яскравих кольорів, вирізаний у формі квітів, клей або інший матеріал для кріплення.

Хід вправи: студентам було запропоновано на кожній пелюстці занотувати їх відповіді на такі твердження: Що може сказати про нього викладач. Що може сказати про нього член його родини. Що він може сказати про себе. Що може сказати про нього друг. Що може сказати про нього будь-хто в цій кімнаті, школі або суспільстві.

Після того, як всі відповіді були написані, студенти закріпили квітки в будь-якому місті на дошці, презентуючи свої відповіді.

Вправа: Китайські палички

Мета: тренування навичок командних гравців, розуміння взаємозалежності у групі.

Матеріал: китайські палички або олівці, кулькові ручки тощо (довжиною близько 15 см).

Хід вправи: студентів було поділено на групи та повідомлено, що вони повинні подолати певну відстань. Групи стали у шеренги на відстані 1–1,5 метра одна від одної, взяли китайські палички та утримували їх між собою кінчиками вказівних пальців таким чином, щоб палички з'єднували учасників шеренги у ланцюжок (перший та останній студент у шерензі утримує тільки одну паличку). Далі студенти рухалися до попередньо визначеної цілі, не розриваючи зв'язку. Якщо учасники губили палички, вся команда поверталася на старт та розпочинала рух знову. Команди без обмежень могли вигадувати найкращий спосіб та стратегію безпечного руху до цілі.

Вправа: Гра у пліт

Мета: ознайомлення студентів з поняттям цінностей.

Матеріал: Картки з інформацією про персонажів.

Хід вправи: На початку виконання вправи студентам було представлено розповідь: «Десять

людей дрейфують на плоті серед моря. Вони не знають свого точного місцезнаходження. Пліт занадто малий для них усіх. Чотирьох з них необхідно скинути у море і саме ви повинні вирішити, хто це буде, та чому». Після цього майбутніх учителів було розділено на групи, кожен учасник вправи отримав картку, у якій містилася інформація про персонажа, якого він представлятиме. Далі студенти доводили чому саме їх персонаж потрібен на цьому плоті і чим він корисний, також учасники атакували своїх опонентів під час їхньої презентації. У результаті обговорення майбутні учителі визначилися, прозвітували свій вибір, порівняли з результатами інших груп. По завершенні роботи було визначено цінності та упередження, завдяки яким вони робили певний вибір.

Вправа: Перегони на повітряних кулях.

Мета: отримати знання про універсальні цінності у правах людини.

Матеріал: кольорові маркери, папір, що розміщуються на стіні; перелік прав, які підлягають відкиданню або розміщенню в порядку пріоритетності.

Хід вправи: студентів було розподілено на групи по п'ять осіб. Кожна з груп намалювала повітряну кулю, яка летить над океаном, до неї прикріпили баластні мішки, що символізують десять прав людини. Далі студентам запропонували уявити, що вони подорожують на «кулі з правами людини», куля починає падати та пасажери повинні скинути баласт для того, щоб уникнути серйозної аварії. Завдання студентів було визначити пріоритетність прав людини, домовитися з учасниками групи та обрати те право, яке менш значуще, на думку кожного. Таким чином, студентам потрібно було скинути 5 мішків. По завершенні вправи було організовано обговорення між групами, визначено спільне та відмінне у виборі прав, резюмовано, на скільки важко було виконувати завдання, важко домовитися тощо.

Вправа: Всі різні, всі рівні.

Мета: навчитися пізнавати та сприймати один одного в групі.

Матеріал: крейда або мотузка, щоб утворити лінію на підлозі.

Хід вправи: викладач називав по черзі низку характеристик, студенти, які визнавали, що мають цю характеристику, перетинали лінію. По завершенні роботи майбутні вчителі обговорили такі питання: Чи опинявся хтось у групі з людьми, з якими, на їхню думку, вони не мали нічого спільного? Як почувався той, хто є частиною великої групи? Як почувався той, хто є самотнім?

Вправа: Це несправедливо.

Мета: дізнатися про власне розуміння справедливості та несправедливості.

Матеріал: світлини із соціальними явищами.

Хід вправи: спочатку майбутніх учителів було розподілено на групи, кожній з них були представлені світлини. Далі студентам необхідно було описати, зображену на світлинці ситуацію за таким алгоритмом: «Я можу бачити ...» (фактичний опис), «Я відчуваю...» (емоційна реакція), «Це змушує мене замислитися про ...» (асоціації, ідеї). Наступним завданням було класифікувати фотографії за трьома категоріями: 1. На світлинці справедлива та чесна ситуація. 2. На світлинці ситуація несправедливості. 3. Студенти не впевнені, як її класифікувати світлини. Після цього кожна група презентувала свій вибір та студенти обговорили разом хід роботи та труднощі, які виникли. По завершенні роботи студенти поділилися життєвими ситуаціями несправедливості, дійти висновку про те, які умови породжують несправедливість та обговорили, як саме можна виправити ситуації несправедливості.

По закінченні експериментальної роботи було здійснено повторний самоаналіз майбутніх учителів щодо сформованості досліджуваного феномена. Результати подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Рівні самооцінювання сформованості громадянської компетентності на прикінцевому етапі експерименту (у %)

Студенти	Достатній рівень		Базовий рівень		Низький рівень	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	70	47,9	64	44,2	12	7,9
КГ	41	27,1	81	53,3	30	19,6

Як видно з таблиці 2, більшість студентів оцінили власний рівень сформованості громадянської компетентності як базовий – 44,2% у ЕГ (було 42,1%) і 53,3% у КГ (було 44,6%); на низькому рівні зафіксовано 7,9% респондентів ЕГ (було 38,8%) та 19,6% КГ (було 34,3 %); на достатньому рівні сформованості власну громадянську компетентність зафіксували 47,9% студентів ЕГ (було 19,1%) і 27,1% КГ (було 21,1%).

Таким чином, запропоновані завдання та вправи виявилися ефективними в межах

формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Отже, на підставі одержаних результатів, доходимо висновку про доцільність включення таких вправ та завдань в освітній процес.

Перспективними напрямками подальшої роботи вважаємо розробку методики формування громадянської компетентності студентів під час навчання у ЗВО, розширення діапазону навчальних предметів, на яких можна формувати означену компетентність.

ЛІТЕРАТУРА

- Бурау О. Ф., Смирнова М. О. Формування громадянської компетентності учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Том 38, №6. С. 208.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С.75.
- Дух Л. І. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні громадянської освіти. *Робочі матеріали проекту «Громадянська Освіта-Україна»*. 2007.
- Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти (Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна». *Історія в школах України*. 2006. № 8. С.5.
- Компетентнісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг.ред.О.Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. С.23.
- Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://mon.gov.ua/activity/>. Дата звернення: 01.06.2018
- Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград: Редакційно-видавничий відділ КДПУ імені В.Винниченка, 2007. 22 с.
- Навчання демократії: збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р. Голлоб, П. Крапф. – Пер. з англ. та адапт. Н. Г. Протасової. К.: Основа, 2016. Т. 6. 100 с.
- Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: К.І.С., 2003. 296 с.
- Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна». *Історія в школах України*. 2006. № 8. С.4
- ta osvity z prav lyudyny*. (2016). [Democracy Education: A Collection of Practical Education Courses for Democratic Citizenship and Human Rights Education]. Kyiv: Osнова. Vol. 6. [in Ukrainian].
- Ovcharuk, O. (2003). Kompetentnosti yak klyuch do onovlennya zmistu osvity. [Competence as a key to updating the content of education]. *Stratehiya reformuvannya osvity v Ukrayini: Rekomendatsiyi z osvitynoi polityky*. [Education Reform Strategy in Ukraine: Educational Policy Recommendations]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Pidsumkovyy dokument robochoyi hrupy z rozrobky planiv i prohram projektu «Hromadyans'ka osvita – Ukrayina». (2008). [The final document of the working group on the development of plans and programs of the project "Civic Education - Ukraine".]. *Istoriya v shkolakh Ukrayiny*. [History in schools of Ukraine]. Vol 8. [in Ukrainian].
- Kontseptsiya novoyi ukrayins'koyi shkoly. [The Concept of a New Ukrainian School]. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/>. [in Ukrainian].
- Zabezpechennya formuvannya hromadyans'koyi kompetentnosti u suchasnomu zmisty shkil'noyi osvity (Pidsumkovyy dokument robochoyi hrupy z rozrobky planiv i prohram projektu «Hromadyans'ka osvita – Ukrayina»). (2006). [Ensuring the formation of civic competence in the modern content of school education (Final document of the working group on the development of plans and programs of the project "Civic Education - Ukraine."]. *Istoriya v shkolakh Ukrayiny*. [History in Schools of Ukraine]. Vol. 8. [in Ukrainian].

Юлія Анатольевна Шпаларенко,

кандидат педагогических наук,

асистент кафедры педагогических технологий начального образования

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УВО

Современный мир требует от каждого человека быть настоящим гражданином своего государства, способным быстро и всесторонне анализировать внешние изменения, адекватно реагировать на них, уважать законы страны, права других людей, быть патриотом, уважать национальную историю, культуру, язык, традиции, ответственно относиться к правам и обязанностям, стремиться к демократии, иметь активную гражданскую позицию.

Существенную роль в формировании основ гражданского образования личности играет начальная школа, поскольку здесь воспитываются личностные ценности, дети впервые узнают о своих правах и обязанностях, формируются качества и свойства личности, которые направляют и координируют ее дальнейшее развитие как активного гражданина своей страны, способного к свободному и сознательному выбору, со сложившимся стремлением к справедливости, честности, ответственности.

Учитывая это, будущие учителя начальной школы должны иметь глубокие знания по гражданскому образованию, быть компетентными в вопросах демократии, иметь сформированную гражданскую компетентность.

Целью статьи является раскрытие путей формирования гражданской компетентности будущих учителей начальной школы в образовательном процессе УВО.

Важным аспектом в пределах нашего исследования является гражданское образование личности, целью которого является подготовка молодежи к активному участию в жизни демократического общества и развития демократической культуры.

Гражданская компетентность – одна из ключевых компетенций личности. Гражданскую компетентность можно понимать, как совокупность образовательных элементов (знания, умения, навыки), переживаний, эмоционально-ценностных ориентаций, убеждений личности, которые помогают человеку осознать свое место в обществе, как долг и ответственность перед соотечественниками, Родиной и государством.

В образовательном процессе УВО можно и нужно формировать гражданскую компетентность будущих учителей начальной школы. Нами было предложено систему упражнений и заданий, которые мы включили в курс «Основы педагогического мастерства», для формирования гражданской компетентности студентов. Благодаря диагностике уровней сформированности гражданской компетентности студентов на констатирующем и завершающем этапе эксперимента было выявлено эффективность предложенных заданий и упражнений, тем самым пришли к выводу о необходимости включения таких мероприятий в учебный процесс.

Перспективными направлениями дальнейшей работы считаем разработку методики формирования гражданской компетентности студентов во время обучения в УВО, расширение диапазона учебных предметов, на которых можно формировать указанную компетентность.

Ключевые слова: гражданское образование, гражданская компетентность, будущие учителя начальной школы.

Yuliia Shpaliarenko,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Assistant Teacher at the Faculty of Pedagogical Technologies of Primary Education,

State institution "South Ukrainian National

Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26 Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

WAYS OF FORMING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' CITIZENSHIP COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HEI

The modern world requires every person to be a true citizen of his / her state, capable of analysing external changes rapidly and comprehensively, responding adequately to them, to respect the laws of the country, the rights of other people, to be a patriot, to respect national history, culture, language, traditions, and to have a responsible attitude to rights and duties, to strive for democracy, to have an active civil position.

Primary school plays a significant role in shaping the fundamentals of civil education of an individual, since personal values are brought up here, children learn about their rights and obligations for the first time, develop qualities and characteristics of the personality that guide and coordinate his / her further development as an active citizen of his / her country capable of conscious choice, having the established desire for justice, fairness, responsibility.

Taking it into consideration, future primary school teachers should have in-depth knowledge of civil education, be competent in matters of democracy, and have developed civil competence.

The purpose of the article is to reveal the ways of forming the civil competence of the future primary school teachers in the educational process of a higher education institution (HEI).

An important aspect within our research is civil education of a person, whose goal is to prepare young people for active participation in the life of a democratic society and the development of a democratic culture.

Civil competence is one of the key competencies of an individual. Civil competence can be understood as a set of educational elements (knowledge, skills, abilities), experiences, emotional value orientations, personal convictions that help a person to realize his / her place in society, as a duty and responsibility to compatriots, the homeland and the state.

In the educational process of a HEI, it is possible and necessary to shape the civil competence of the future elementary school teachers. We proposed a system of exercises and tasks, which we implemented into the course "Fundamentals of pedagogical skills", aimed at forming students' civil competence. Due to the diagnostics of the proficiency levels in students' civil competence at the starting and final stage of the experiment, the effectiveness of the proposed tasks and exercises was revealed, thus we came to the conclusion that it was necessary to include these activities into the educational process.

The perspectives for further research are seen in the study of the methods facilitating the formation of students' civil competence during their studies at a HEI, expanding the range of subjects within which this competence can be formed.

Key words: *civil education, civil competence, future primary school teachers.*

Рекомендовано до друку: 07.08.2018 р.